

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับนี้มีเนื้อหาเป็นศึกษา “ทางเลือกการทำเกษตรที่นำไปสู่การ ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีของชุมชนบ้านยางตะพาย ตำบลนาบัว อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ทำการศึกษาทดลองและเก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2547 ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2548

เป็นโครงการที่เสนอโดยชุมชนบ้านยางตะพาย ที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก แต่พบว่ามีการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายด้านจากเรื่องที่ไม่ปลอดภัยมากที่สุดคือ ต่อสุขภาพ ต่อต้นทุนการผลิต และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

ชุมชนจึงร่วมกันคิดค้นหาทางเลือกและเทคนิควิธีการที่จะสามารถทดแทนสารเคมีทางการเกษตร ให้ชาวบ้านในชุมชนหันมา ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการทำนา โดยกำหนดให้มีกระบวนการคิดค้นหาแนวทางรูปแบบหรือองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหา ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดจิตสำนึกและตระหนักในพิษภัยของสารเคมี ตลอดจนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการผลิตด้วยวิธีการและเทคนิคการใช้สารชีวภาพ เพื่อทดแทนการใช้สารเคมีทางการเกษตรในปัจจุบัน

การวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เริ่มจากขั้นเตรียมการวิจัย คือ พิจารณาค้นหาประเด็นในการวิจัย หาผู้สนใจร่วมเพื่อร่วมทีมวิจัย ขั้นต่อมาคือ ขั้นลงมือทำ ดำเนินการวิจัย เริ่มจาก จัดเวทีเตรียมทีม อบรมทักษะการเกษตรและเก็บตัวอย่างดิน วิเคราะห์ปัญหาการใช้สารเคมี และสถานการณ์การทำนา รวมถึงการสร้างความเข้าใจซึ่งแจ้งกระบวนการร่วมกัน ระหว่างทีมงานวิจัยและผู้เข้าร่วม ลงมือทดลองในแปลงสาธิต จัดเวทีแลกเปลี่ยน ตลอดจนติดตามและวิเคราะห์ผลในแปลงสาธิต รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลโดยชาวบ้าน ทั้งนี้ได้ติดตามบันทึกกระบวนการทุกขั้นตอน โดยทีมวิจัย ตลอดระยะเวลาการทำวิจัย

ผลการดำเนินงาน ทั้งหมดนั้นพบว่า ยังมีข้อบกพร่องหลายส่วนไม่ว่าจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (ต้นทุนการผลิต) ที่ไม่ค่อยเป็นจริง ทำให้ทีมงานวิจัยนำข้อมูลมาทบทวนแล้วเก็บใหม่ โดยตรวจสอบกับข้อมูล ที่ถูกรวบรวมไว้เป็นเอกสาร จากการรวบรวมของ องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบัว และ จากการตรวจสอบจากชาวบ้านในเวทีกลุ่มย่อย การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนในวงกว้างเพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหา ยังไม่ค่อยได้ผลนัก การวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อออกแบบกิจกรรมแก้ปัญหาการมีส่วนร่วมทำกันถึง 2 ครั้ง กิจกรรมที่ทำยังเป็นแบบงานพัฒนาอยู่ และยังไม่สามารถหาวิธีการที่อ้างอิงข้อมูลได้ทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานทั้งหมดสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการแต่ยังไม่มีแนวโน้มว่าจะบรรลุเป้าหมายใหญ่ของการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่การเลิกใช้สารเคมีทั้งระบบการผลิตที่มิวิจัยได้สรุปทางเลือกที่เหมาะสมในการผลิตที่มีคุณภาพของบ้านอย่างทะพายไว้ดังนี้

- (1) ต้องทำความเข้าใจกับครอบครัว ชุมชน ทบทวนพฤติกรรมตนเอง ทำแผนชีวิต หรือแผนครอบครัว ทำบัญชีรายรับรายจ่าย จัดบันทึกต้นทุนการผลิตอย่างสม่ำเสมอ
- (2) ปรับแนวคิดการทำการเกษตรเพื่อความพอเพียงพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก
- (3) ลดต้นทุนที่ไม่จำเป็นลงบางส่วน
- (4) หาแนวทางในการพัฒนาพันธุ์โดยการคัดเลือกพันธุ์ที่ดีและควรจะมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์
- (5) พื้นที่ปลูกต้องมีการพักหรือใช้ปุ๋ยพืชสดหรือปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกบำรุงดิน
- (6) การรวมกลุ่มกัน กำหนดข้อตกลงร่วมกัน ช่วยเหลือกันในการจำหน่ายผลผลิต เพิ่มอำนาจการต่อรองราคากับพ่อค้า

ทั้งนี้ปัญหาเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในชุมชนนั้น หากจะแก้ไขสถานการณ์ให้ดีกว่านี้ ควรแก้ไขที่ตัวของเกษตรกรเป็นอันดับแรก ทั้งแนวความคิดและแนวการปฏิบัติ มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มกันในหมู่บ้าน เพื่อหาแนวทางและหากิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป